

TOINEN ASTE MURROKSESSA

**Ammatillisen koulutuksen
välttämätön korjaussarja
ja yhtenäisemmän
toisen asteen koulutuksen
Oppivelvollisuus 2.0 -visio
2030-luvulle**

Pia Lohikoski
kansanedustaja

Johdanto	3
1. Miksi toiset saavat toisella asteella paljon ja toiset vähän?	5
1.1 Koulutuksen eriarvoisuus ja periytyvyys	5
1.2 Amislaisen tyhjä lukujärjestys – lähiopetuksen kriisi.....	5
1.3 Rahoitusjärjestelmän ongelmat	6
1.4 Leikkausten historia	6
2. Mitä ammatilliselle koulutukselle olisi tehtävä heti? Ammatillisen koulutuksen korjaussarja	8
2.1 Oppivelvollisten ja aikuisten eriyttäminen	8
2.2 Lähiopetus ja koulutuksen laatu	8
2.3 Yleissivistyksen ja perustaitojen vahvistaminen	9
2.4 Jatko-opintovalmiudet	9
2.5 Hyvinvointi ja oppimisen tuki	10
2.6 Oppivelvollisten toimeentulo	10
3. Oppivelvollisuus 2.0 – Pitkän aikavälin visio eli yhtenäinen toisen asteen koulutus	11
3.1 Miksi duaalimalli on tullut tiensä päähän?	11
3.2 Nuorisokoulu, yhtenäiskoulu tai toisen asteen kampus – mitä se tarkoittaisi?.....	12
4. Pohjoismaisesta vertailusta oppia	14
4.1 Perusrakenteet	14
4.2 Vertailun johtopäätökset - Mitä Suomi voisi oppia?	15
5. Koulutustaso ei nouse, jos hukkaamme potentiaalin	15
5.1 Korkeakoulutavoite ja toisen asteen kuilu	16
5.2 Aikuiskoulutus – jatkuva oppiminen ja oppimisen tuki	17
6. Vaatimukset seuraavalle hallitukselle	18
7. Lopuksi: Kymmenen kysymystä opetusministerille	19

Tämä on keskustelunavaus ammatillisen koulutuksen tilanteesta, toisen asteen oppivelvollisten saaman opetuksen yhdenvertaisuudesta ja siitä, mitä tapahtuu 2030-luvulla nuorisoikäluokkien pienentyessä.

Minua on askarruttanut sivistysvaliokunnassa työskentelevänä kansanedustajana ja ammatillisen koulutuksen leikkauksen keskellä opiskelleen amislaisen äitinä se, saavatko kaikki oppivelvolliset nuoret yhdenvertaisen pohjan elämälleen toisen asteen koulutuksesta.

Vaikka ammatilliseen koulutukseen on kohdistunut viime vuosina leikkauksia, oppilaitoksissa tehdään yhä valtavan arvokasta ja sitoutunutta työtä. Mutta mitä tapahtuu 2030-luvulla, kun nuorisoikäluokat pienenevät rajusti syntyvyyden vähentymisen seurauksena? Tiedämme, että ammatillisen koulutuksen leikkaukset ovat johtaneet jo nyt koulutuslinjojen ja opetuksen karsintaan eri puolilla Suomea.

Millaiselta pohjalta nuoret ponnistavat toisen asteen koulutuksesta jatkamaan korkeakouluihin? Tulevaisuudessa siintää tavoite, että vähintään 60 % ikäluokasta on tarkoitus korkeakouluttaa. Se väistämättä tarkoittaa, että yhä useamman ammatillisen koulutuksen käyneen nuoren tulisi pystyä jatkamaan korkeakouluihin.

Meidän on käytävä julkista keskustelua siitä, riittääkö väestöä menettävillä seuduilla jatkossa nuoria sekä lukioihin että ammatilliseen koulutukseen. Meidän on kyettävä ennakoimaan mitä tapahtuu, jos rahapulassa olevat pienet kunnat ryhtyvät kilvan sulkemaan lukioitaan. Mikä on valtakunnallinen visiomme tähän?

Tiedämme, että jo nyt pienemmissä kunnissa lukioihin ei riitä enää oppilaita. Kuntaliiton tuoreen selvityksen mukaan lukio-opiskelijoiden määrä vähenee vuoteen 2040 mennessä koko maassa noin 21 prosenttia eli yli 21 000 opiskelijalla. Muutos johtaa väistämättä lukioiden lakkauttamisiin ja pakottaa kunnat lisäämään yhteistyötä koulutuksen järjestämisessä. Toivottavasti kukaan ei väitä ratkaisun olevan niin yksinkertainen, että ohjaamme nuorisoikäluokista vain suu-remman osan amiksista lukioon.

Moni amiksen valinnut ei halua lukioon, koska ei jaksaisi opiskella niin akateemisesti ja lukea suuria määriä, mutta myös siksi, että moni haluaa oppia käytännönläheisempiä ammatillisia taitoja. Valmistuvien ammattilaisten tulisi samalla saada tiedot ja taidot toimia muuttuvassa ajassa ja maailmassa sekä kasvaa aktiivisiksi yhteiskunnan kansalaisiksi.

Toisaalta lukioista uutisoidaan, että monet opiskelijat kokevat opinnot uuvuttaviksi ja henkiset paineet suuriksi, kun kaikki tähtää kohti ylioppilastutkintoa. Jotain myös lukioiden kehittämistarpeista ja lukiolaisten toiveista laajentaa opintojaan myös akateemisten oppiaineiden ulkopuolelle kertoo sekin, että lukioissa voi jatkossa vuodesta 2029 alkaen kirjoittaa ylioppilastutkinnossa myös taitoja taideaineita.

Ammatillista koulutusta ja lukiokoulutusta on kehitetty tähän asti erillään toisistaan, ja niiden välille on tehty tiukka jako, vaikka erityisesti oppivelvollisten nuorten koulutuksessa opiskelijat ovat hyvin samankaltaisia.

Onko Suomella tulevilla vuosikymmenillä varaa eriarvoistaa pieneneviä nuorisokäluokkia asuinpaikan mukaan? Olisiko aika katsoa toisen asteen koulutusjärjestelmää kokonaisuutena ja tuoda lukiot sekä ammatilliset oppilaitokset laajemmin yhteisille kampuksille, jolloin voisimme varmistaa tasavertaisesti yleissivistävien aineiden pätevät opettajat ja pätevät erityisopettajat koko ikäluokalle?

Tärkeää on se, että laaja, tiedonalatietoon pohjautuva yleissivistys merkitsee pääsyä, osallisuutta ja osallistumista demokratiaan ja yhteiskuntamme suuriin keskusteluihin. Esimerkiksi argumentointi, kompromissitaidot ja laajojen yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtäminen ovat myös tämän päivän työelämäntaitoja.

Tarvitaan uudistus, joka valmistautuu 2030-luvulle, edistää yhdenvertaisuutta, parantaa jatko-opintovalmiuksia, tarjoaa uudelleen koulutusta läpi työuran ja vastaa väestökehityksen haasteisiin.

Nuoret tarvitsevat tasavertaista kohtelua. Tarvitaan yhtenäisemmät rakenteet lukio- ja ammatilliselle koulutukselle. Tärkeää ei ole se, kutsutaanko sitä nuorisokouluksi, yhtenäiskouluksi tai toisen asteen kampukseksi.

Siksi tulevalla hallituskaudella tulee tehdä kattava selvitys ja kokeilu tulevaisuuden toisen asteen yhtenäisestä koulutuksesta, jonka yhteydessä tarkastellaan myös toisen asteen koulutuksen pohjoismaisia malleja.

Koulutus ja koulutettu työvoima ovat Suomen tärkein voimavara. Osaava työvoima on keskeistä niin yrityksille kuin hyvinvointivaltiollekin. Koulutus on edellytys köyhyyden vähentämiselle, työelämätaidoille ja maamme kestäväälle talouskasvulle. Kyseessä on suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden kohtalonkysymys.

1. MIKSI TOISET SAAVAT TOISELLA ASTEELLA PALJON JA TOISET VÄHÄN?

Mitä tapahtuu, kun lukiolaiset uupuvat valtavien paineiden ja pitkien koulupäiviensä alle? Samaan aikaan ammatillisen koulutuksen opetusta on koko ajan vähemmän. Miksi amisopiskelijoilla voi olla opetusta vain aamupäivisin, kun lukiolaiset ovat saaneet opetusta koko koulupäivän ajan? Miksi ammatillisen perustutkinnon yleissivistävyydestä on luovuttu? Miksi yhteisiä opintoja on karsittu?

1.1 Koulutuksen eriarvoisuus ja periytyvyys

Koulutus periytyy Suomessa edelleen vahvasti, ja periytyvyys on viime vuosina jopa kasvanut.

Perus- ja toisen asteen nivelvaiheen koulutusvalinta on tutkitusti kriittinen piste myöhempien jatko-opintojen ja työelämäaseman kannalta.

Ammatillista koulutusta ja lukiokoulutusta on kehitetty tähän asti erillään toisistaan, vaikka erityisesti oppivelvollisten nuorten koulutuksessa opiskelijat ovat hyvin samanlaisia.

Laaja yleissivistys, jatko-opintovalmiudet ja hyvät perus- ja demokratiataidot kuuluvat koko ikäluokalle.

1.2 Amislaisen tyhjä lukujärjestys – lähiopetuksen kriisi

Suomen toinen aste on revennyt kahtia. Samaan aikaan kun lukiolainen saa täyden lähiopetuksen ja opettajan tuen, ammatillisella väylällä opiskeleva 16-vuotias jätetään usein melko yksin.

- Amisnuoren koulupäivä voi päättyä jo lounasaikaan: loppupäivälle ei ole välttämättä ollenkaan opetusta.
- Osaamisperusteisuus on käytännössä muuttunut pahimmillaan heitteillejätöksi: teini-ikäisiä amisnuoria kohdellaan kuin aikuisia ja oletetaan heidän selviytyvän itseohjautuvasti opinnoistaan.
- Osaamisperusteisuus ja rahoitusjärjestelmän ohjausvaikutus ovat yhdessä johtaneet vakaviin laatuongelmiin.
- Nuorten kohdalla harvalla on aiemmin hankittua osaamista, jota voitaisiin hyväksilukea. Silti järjestelmä toimii kuin olisi, sillä näyttöjen läpäisy tehdään minimisuorituksen mukaan, eikä syvempää opetusta ja osaamistasoa anneta osaamisperusteisuuden ja säästöpainneiden takia. Moni nuori tarvitsee oppiakseen aikaa harjoitella.
- Ammatillaiseksi kasvaminen (tai ammatin oppiminen) on pitkä ja vaativa prosessi. Se edellyttää opetusta, harjoittelua ja aikaa. Nykyinen osaamisperusteinen malli korostaa kuitenkin kokonaisen ammatillaisuuden sijaan yksittäisten työsuoritusten mekaanista, silppumaista hallintaa. Työsuorituksen osaaminen arvioidaan heti, kun minimi on ylitetty. Opetus ja ammatin oppiminen jää pinnalliseksi.
- On selvää, että edellinen amisreformi on epäonnistunut. Tutkija **Penni Pietilä** on väitöskirjassaan kritisoinut osaamisperusteisuutta amisreformin suureksi virheeksi.¹ Työpaikoilla ei ole resursseja opettaa nuoria. Ei ole oikeita työssäoppimistehtäviä, työpaikkaohjaajia tai resursseja. Opetusta pitää siirtää takaisin ammattikouluille ja vahvistaa opettajien resursseja opettaa laadukkaasti.

1) Penni Pietilä, Äidinkielen luokka ja sukupuoli (2025).

1.3 Rahoitusjärjestelmän ongelmat

Ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmä ohjaa väärään suuntaan oppivelvollisten kohdalla:

- Pääsääntöisesti 50 % rahoituksesta perustuu opiskelijamäärään, 30 % tutkinnon osien ja tutkintojen määrään, loput työllistymiseen ja palautteeseen. Rahoitusmallikonaisuuden monimutkaisuus on tarkoittanut myös heikkoa rahoituksen ohjautuvuutta.
- Rahoituksen perusteet ovat samat kaikille riippumatta siitä, onko opiskelija oppivelvollinen vai aikuinen.
- Järjestelmä kannustaa nopeisiin suorituksiin. Tämä voi olla perustelua monen aikuisopiskelijan kohdalla, mutta ei nuoren, joka tarvitsee rauhaa kasvuun, sivistykseen ja oppimiseen.
- Lukiossa rahoitus jaetaan opiskelijamäärän perusteella. Toisen asteen opiskelijat ovat tässä eriarvoisessa asemassa. Voikin hyvällä syyllä kysyä, miksi nuorten kohdalla rahoitusperusteet poikkeavat tällä tavoin lukiossa ja amiksessa.

1.4 Leikkausten historia

Sipilän hallituksen reformi 2018

Vuoden 2018 ammatillisen koulutuksen reformi on 2000-luvun merkittävin muutos alalla. Sipilän hallitus leikkasi toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta lähes 250 miljoonaa euroa, josta 190 miljoonaa kohdistui ammattikoulujen perusrahoitukseen. Oppisopimuskoulutuksen lisärahoituksesta poistettiin 19 miljoonaa euroa. Opettajien määrä väheni OAJ:n arvon mukaan n. 1 600 henkilötyövuodella.

Reformin keskeisenä perusteluna oli, että työmarkkinat olivat samat kaikille. Painoarvoa ei asetettu opiskelijan kehitystasolle tai kasvulle. Ihmiskuvassa ammatillinen oppija oli teknisesti taitoja opetteleva rationaalinen henkilö riippumatta siitä, onko hän pitkän linjan ammattilainen vai perusopetuksen päättävä nuori.

- Tavoitteena oli tehostaa toimintaa yhdistämällä nuorten ja aikuisten koulutus ja siirtää painopistettä työpaikoille.
- Yrittäjät ja elinkeinoelämä kannattivat reformia, koska sen oletettiin vastaavan paremmin työelämän tarpeita.
- Seuraukset: oppilaitosverkosto harveni, lähiopetustunnit vähenivät, henkilöstöä irtisanottiin.
- Myöhemmin yritykset ovat kritisoineet, että työssäoppiminen ei toimikaan niiden toivomalla tavalla. Työelämän pitäisi myös sitoutua ja ottaa vastuuta työelämäjaksoista. Jos opiskelijat tulevat työpaikoille oppimaan, pitää olla aidosti ohjausta ja tukea tarjolla.
- Tutkija **Jari Laukia** on kritisoinut vuoden 2018 ammatillisen koulutuksen reformia sivistystehtävän kapeutumisesta, taloudellisen tehokkuuden priorisoinnista ja lisääntyneestä byrokratiasta.² Laukian mukaan reformi on heikentänyt pedagogiikkaa ja lisännyt opettajien kuormitusta resurssileikkausten keskellä.

2) Jari Laukia, Ammatillinen koulutus muutoksissa 1980–2020 (2025).

Marinin hallituksen korjaukset 2019–2023

Marin hallitus toteutti oppivelvollisuusuu- distuksen ja maksuttoman toisen asteen opetusministeri Li Anderssonin johdolla. Oppivelvollisuuden laajennus toi toiselle asteelle noin 100 milj. € pysyvää lisära- hoitusta vuodessa, josta amiksen osuus oli vuonna 2023 noin 25 milj. €.

Marinin hallituksen kaudella toisen as- teen koulutukseen kohdistettiin vuo- sitasolla määräaikaisia lisäyksiä noin 150 milj. €, tähän sisältyen esimerkiksi

lähihoitajakoulutuksen panostuksia. Merkittävä osuus lisäyksistä oli amisten opettajien ja ohjaajien palkkaamiseen suunnattua lisärahoitusta, yhteensä 250 milj. € vuosina 2019–2022. Vuodesta 2023 lähtien amiksen perusrahoitusta vahvistettiin pysyvällä 50 miljoonan eu- ron lisärahoituksella. Opetusministeri Li Anderssonin johdolla pyrittiin eriyttä- mään aikuisten ja nuorten rahoitus am- matillisessa koulutuksessa, mutta uudis- tus kaatui vastustukseen.

- Oppivelvollisuuden uudistus jatkoi nuorten kouluttautumista toiselle asteelle aina 18-vuotiaaksi asti, jotta kukaan ei jäisi enää pelkän peruskoulun varaan 15-16-vuotiaana, joka on tilastollisesti merkittävän heikko pohja työllistymiselle.
- Maksuton toinen aste vapautti nuoret lukion kirjojen ja ammatillisen koulutuksen välineiden ostamiselta, jotta kukaan ei jäisi koulutuksen ulkopuolelle siksi, ettei ole varaa ostaa koulukirjoja.
- Luotiin tutkintoon valmentava TUV-koulutus niille, joilla ei ole vielä edellytyksiä pärjätä toisen asteen oppilaitoksissa.
- Vähimmäisopetusmäärästä säädettiin asetustasoisesti.

Orpon hallituksen 120 miljoonan amisleikkaukset

Orpon hallituksen virallinen tavoite oli rajata ammatillisen koulutuksen leikka- ukset jo aiemman tutkinnon suoritta- neisiin aikuisiin, mutta asiantuntijat ja

oppilaitokset ovat korostaneet, että 120 miljoonan euron leikkaus heijastuu käy- tännössä koko järjestelmään ja myös nuoriin:

- Yhteinen rahoitusjärjestelmä tarkoittaa, että säästöt osuvat kaikkiin: kiinteistöihin, tukipalveluihin ja henkilöstöön.
- OAJ on arvioinut, että leikkaukset vastaavat jopa 1 600 opettajan työpanosta.
- Nuoret ja aikuiset opiskelevat usein samoissa ryhmissä ja samoilla resursseilla. Sellaisilla opintolinjoilla, joissa opiskelijakunta koostuu pääasiassa aikuisista, niiden lakkauttaminen supistaa väistämättä myös nuorten opintotarjontaa.
- Oppilaitokset ovat joutuneet yhdistämään ja lakkauttamaan opintolinjoja sekä sulkemaan toimipisteitä erityisesti pienemmillä paikkakunnilla.
- AMKE on todennut, että leikkaukset vaarantavat järjestelmän kyvyn vastata osaajapulaan.

2. MITÄ AMMATILLISELLE KOULUTUKSELLE OLISI TEHTÄVÄ HETI?

Ammatillisen koulutuksen korjaussarja

Toisen asteen murros vaatii ylivaalikautista työtä. Ammatillisen koulutuksen korjaaminen on kuitenkin aloitettava heti. Tässä esitän korjaussarjan sisällytettäväksi seuraavaan hallitusohjelmaan.

2.1 Oppivelvollisten ja aikuisten eriyttäminen

- Aikuiset ja oppivelvolliset on eriytettävä rahoitus- ja ohjausjärjestelmässä.
- Osaamisperusteisuudesta on luovuttava oppivelvollisten kohdalla. Tilalle voidaan ottaa opetussuunnitelmaperusteisuus ja etenkin yhteisissä tutkinnonosissa eli YTO-aineissa tiedonalapohjaisuus.
- Koko toisen asteen rahoitus tulisi jakaa nuorten koulutuksen osalta samoilla perusteilla yhdenvertaisuuden takaamiseksi.
- Orpon hallituksen 120 miljoonan euron amisleikkaukset on peruttava.

2.2 Lähiopetus ja koulutuksen laatu

- Lähiopetuksen määrää on nostettava (vähintään 18 tuntia per osaamispiste) ja koulutuksenjärjestäjille annettava velvollisuus opetuksen tilastointiin.
- Oppivelvollisten koulupäivien ja -viikkojen on oltava täysiä.
- Ryhmäkoko on huomioitava: laadukas opetus vaatii riittävästi aikaa jokaisen opiskelijan kohtaamiseen ja mahdollistaa vertaisryhmän opiskelijoille opintoihin kiinnittymiseksi.
- Työpaikoilla tapahtuvan oppimisen laatua on parannettava: pedagoginen suunnittelu, roolien selkeytys, yhteistyön koordinointi. On tunnistettava, että työpaikoilla ei ole oppimisen tuen resursseja, kuten työpaikkaohjaajia, sopivia työtehtäviä tai riittävästi aikaa. Opettajilla tulee olla aito mahdollisuus käydä työpaikoilla tapaamassa ja tukemassa työelämässä opiskelevia oppilaita.
- Opettajien täydennyskoulutusta on vahvistettava; työelämäjaksot on sisällytettävä säännöllisesti opettajien työsuunnitelmiin.
- Kelpoisuusvaatimuksia, ml. YTO-aineiden aineenopettajien sekä erityisopettajien pedagogiset vaatimustasot, on nostettava lukiokoulutusta vastaavaksi.

2.3 Yleissivistyksen ja perustaitojen vahvistaminen

- YTO-aineiden on perustuttava jatkossa tiedonalatietoon ja kunnianhimon tasoa on nostettava. Oppilaitoksille tarvitaan kansalliset laatukriteerit.
- Ammatillisen perustutkinnon yleissivistävyyttä on vahvistettava: ammatillisen koulutuksen suorittaneilla on entistä enemmän haasteita äidinkielessä, vieraissa kielissä, matematiikassa ja luonnontieteissä.
- Ammatillisen koulutuksen tulee tarjota työhön, opiskeluun ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen tiedot ja taidot. Esimerkiksi yhteiskuntaoppi tarjoaa tärkeitä väyliä ymmärtää aikamme ilmiöitä. Kaikki hoiva-alan tai teknisen alan osajista muusikoihin ja putkimiehiin osallistuvat demokraattiseen yhteiskuntaan, alasta ja koulutusmuodosta riippumatta.
- YTO-aineita kehitettävä suuntaan, jossa tavoitteena on vähentää koulutustaustasta johtuvia eroja äänestysaktiivisuudessa.
- Riippumatta alasta ammatillisen pohjan on oltava yhtä vahva ja tarjottava yhdenvertaiset mahdollisuudet jatko-opintoihin.
- Penni Pietilän väitöskirjassa tuodaan esiin, että äidinkielen opetuksen määrä on romahtanut. Vuonna 2009 äidinkielen opetusmäärä oli yhteensä 112 opetustuntia kun vuonna 2022 se on enää 48 oppituntia.³
- Pietilä on nostanut myös esiin, että lukiolaissa opiskelijan kasvua tuetaan aktiiviseksi kansalaiseksi, mutta ammattikoululaisten kohdalla laki ammatillisesta koulutuksesta tunnistaa tavoitteeksi ”yhteiskunnan jäsenyyden”. Sivistyksen ja aktiivisen kansalaisuuden eväiden on kuuluttava myös duunareille.

2.4 Jatko-opintovalmiudet

- Jatko-opintovalmiuksia on parannettava, opinto-ohjausta lisättävä ja väyläopintoja vahvistettava. Ohjausta ja tukea akateemisten valmiuksien ja opiskelutaitojen kehittämiseksi on lisättävä koko opintojen ajalle.
- Suuri osa ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ei ole tietoisia jatko-opintomahdollisuuksistaan, erityisesti oikeudestaan jatkaa myös yliopisto-opintoihin.
- Vaikka amiksen kautta voi lain mukaan hakeutua sekä AMK:iin että yliopistoon, hakeutuminen on silti vähäisempää, kuin koulutustason nostaminen Suomessa edellyttäisi.
- Tosiasialliset jatko-opintovalmiudet eivät aina synny amiksen aikana, koska ammatillisen perustutkinnon yleissivistävyys on niin vähäistä ja opetussisällöt muuttuneet yhä ohuemmiksi.
- On luotava joustavampi, tosiasiaisesti toteutettavissa oleva mahdollisuus suorittaa ammatillisen tutkinnon ohella myös lukio-opintoja ja päinvastoin – ei vain kaksoistutkintona, joka on nykyään tarjolla yhä harvemmillä ammatillisen koulutuksen säästöpainneiden vuoksi. Mahdollisuudesta on kerrottava aktiivisesti esimerkiksi opinto-ohjauksessa, jotta mahdollisuutta hyödyntävien määrä kasvaa.

3) Kts. Penni Pietilä (2025, liite 2), äidinkielen opetuksen määrän muutokset (alkuperäisessä taulukossa tiedot lähtien vuodesta 1966).

2.5 Hyvinvointi ja oppimisen tuki

- Oppimisen tukea on vahvistettava: tuen tarve on kasvanut ja monimutkaistunut.
- TUVA-koulutusta on kehitettävä paremmin huomioimaan opiskelijat, joilla ei ole vielä edellytyksiä tutkintokoulutukseen, ja heille on varmistettava oikeus oppimisen tukeen ja erityisopettajan antamaan opetukseen.
- On luotava valtakunnallinen malli ammatillisen koulutuksen kuntouttavaan opetukseen, jossa sosiaali- ja terveyspalvelut ovat vahvasti mukana.
- Toisen asteen opiskeluhuoltoa on vahvistettava koulupsykologien ja -kuraattorien mitoitusta kiristämällä.
- Perusterveydenhuoltoon tarvitaan valtakunnallinen yhtenäinen rakenne lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluille.

2.6 Oppivelvollisten toimeentulo

- Oppivelvollisten eli amisten ja lukioiden opiskelijoiden opintolainatarvetta on vähennettävä.
- Alaikäisten ei kuulu velkaantua oppivelvollisuutta suorittaessaan.
- Opintoetuuksia on uudistettava niin, ettei kenenkään kouluttautuminen johda kohtuuttomaan velkaantumiseen.

3. OPPIVELVOLLISUUS 2.0

Pitkän aikavälin visio eli yhtenäinen toisen asteen koulutus

Lukio ohjaa jo nyt opiskelijat korkeakouluihin. Siksi nykyistä suurempi osa ammatillisesta valmistuvista tarvitaan korkeakoulutukseen Suomen koulutustason nostamiseksi.

Väestö ja koulutuspoliittiset tarpeet muuttuvat. Toisen asteen rakennetta on siksi tarkasteltava myös pitkän aikavälin vision näkökulmasta, yli vaalikausien.

Tarvitaan perusteellinen Oppivelvollisuus 2.0 -mallin selvitys, jonka pohjalta toisen asteen rakennetta voidaan lähteä

muovaamaan siten, että se vastaa yhteiskunnan ja yksilöiden osaamistarpeisiin sekä palvelee pieneneviä ikäluokkia ympäri Suomen yhdenvertaisesti.

Voitaisiinko jo seuraavalla hallituskaudella toteuttaa esimerkiksi alueellinen kokeilu? Kokeilu mahdollistaisi mallien ja rakenteiden hahmottelun. Integroidumman järjestelmän sisällä nuori voisi valita ammatillisen tai yleissivistävän painotuksen. Kokeilu mahdollistaisi kuntien ja alueiden valmistautumisen kouluverkon väistämättömiin muutoksiin.

3.1 Miksi duaalimalli on tullut tiensä päähän?

Yhdenvertaisuusperusteet

- Tavoite koulutustason nostamisesta voidaan saavuttaa vain vahvemmalla ja yhtenäisemmällä toisella asteella.
- Ei ole kestäviä perusteita jakaa ikäluokkaa jo alaikäisenä kahteen erilaiseen opintopolkuun rinnakkaiskoulujärjestelmän mukaisesti.
- Kaksois- tai kolmoistutkinnot eivät toimi käytännössä: ne ovat monelle opiskelijalle liian raskaita ja oppilaitoksille kalliita, eivätkä ne siksi ole enää yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla kaikkialla Suomessa.
- Yhtenäisempi toinen aste takaisi kaksoistutkintoja paremmin yhtäläiset jatko-opintovalmiudet koko ikäluokalle.

Väestöperusteet

Syntyvyyden romahdus on tosiasia, joka on otettava huomioon myös toisen asteen koulutuspolitiikassa mahdollisimman pian, mutta viimeistään tultaessa 2030-luvulle.

- Tuoreimman väestöennusteen mukaan 16–19-vuotiaiden ikäluokka alkaa supistua voimakkaasti 2020-luvun lopussa, monin paikoin 20–40 %.
- Ikäluokkien pieneneminen osuu erityisesti pienemmille paikkakunnille.
- Pienenevien ikäluokkien Suomessa kahta erillistä järjestelmää ei välttämättä ole varaa ylläpitää.
- Joillain paikkakunnilla lukiota ja ammatillista koulutusta on jo yhdistetty kuntayhtymien kautta – näistä kokemuksista tulisi ottaa oppia.

- Oppilaitoksen lakkauttaminen on isku alueen elinvoimalle: yhtenäinen toisen asteen koulu saattaa olla ainoa tapa pitää koulun ovet auki ja tarjota laadukasta koulutusta maakunnissa.
- Toisen asteen duaalimalli on alueellisen tasa-arvon näkökulmasta ongelmallinen siksikin, ettei jokaisessa kunnassa ole tähänkään asti ollut mahdollisuutta ylläpitää useita toisen asteen oppilaitoksia, mutta väestökehitys tekee siitä jatkossa aiempaakin mahdottomampaa. Pitkät koulumatkat ovat jo nyt todellisuutta osalle oppivelvollisista nuorista.

Talousterusteet

- Koulutusjärjestelmään kohdistuu valtavat leikkauspaineet tulevina vuosina. Seuraavalla vaalikaudella OKM:n sopeutusaineet tai talouspolitiikan kommentaattoreiden mukaan nousta jopa miljardin euron luokkaan.
- Vaihtoehtona on joko juustohöyläleikkaukset ja hallitsematon lukioiden ja ammattioppilaitosten alasajo alueilla, joilla väestö vähenee tai valtakunnallisesti hallittu ja suunnitelmallinen uudistus.
- Yhtenäisempi toinen aste on duaalimalliin verrattuna taloudellisesti järkevämpi: säästöpotentiaali on oltava byrokratiassa ja päällekkäisissä tiloissa – ei opetuksessa.
- Yhdistämällä lukion ja amiksen hallinto ja tilat säästöt eivät kohdistuisi opetustunteihin.

Työelämäperusteet

- Jatkossa työelämä edellyttää yhä korkeampaa osaamista. Koko nuorisokäluokalle tulee tarjota tosiasialliset edellytykset korkeakouluopintoihin.
- Työelämän ja työtehtävien muutos on nopeaa. Tekoäly ja muutokset työn tekemisen tavassa tulevat vauhdittamaan sitä edelleen. Koko ikäluokalla tulee olla tiedollinen perusta, joka mahdollistaa ammattitaidon uudistamisen ja päivittämisen työuran varrella.

3.2 Nuorisokoulu, yhtenäiskoulu tai toisen asteen kampus – mitä se tarkoittaisi?

Tarvitaan yhtenäisemmät rakenteet lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen välille. Tärkeää ei ole se, kutsutaanko sitä nuorisokouluksi, yhtenäiskouluksi tai toisen asteen kampukseksi.

Nuorisokoulu-käsitteellä on 1990-luvun tutkimuksissa ja kokeiluissa tarkoitettu lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen yhteen tuomista yhtenäiseksi toiseksi asteeksi oppivelvollisille. Kyse ei ole pelkästään hallinnollisesta yhdistämisestä, vaan pedagogisesta uudistuksesta.

Lukion puutteeksi voi nähdä yksipuolisen teoreettisuuden, jota ylioppilaskoe korostaa. Ammattikoulutus taas perustuu osaamisen omaksumiselle, mikä ei riitä yhteiskunnassa, jossa suorittavan työn määrä vähenee.

Yhtenäinen toinen aste olisi yritys nivota paremmin yhteen sekä tieto että osaaminen, jotka luovat perustan taidon kehittymiselle.⁴

⁴) Mikko A. Niemelä, Yhtenäinen toinen aste koulutuspoliittisena vaihtoehtona (2018).

- Lukiolainen voi oppia käsillä tekemistä, amislinjan valinnut voi kiinnostuksensa mukaisesti opiskella tai kirjoittaa ylioppilaskirjoituksissa yksittäisiä aineita, esimerkiksi historiaa tai biologiaa. Tämä mahdollisuus lisää jatko-opintovalmiuksia, ja opiskelijoiden lokerointi loppuu.
- Yksi työnantaja, yksi johto: rehtori johtaisi kokonaisuutta, jossa eurot menevät nuoren koulutukseen.
- Laskutussota kuntien (lukiot) ja kuntayhtymien (amis) välillä loppuu.
- Yhtenäinen toisen asteen koulu varmistaisi, ettei 15-vuotiaan tarvitsisi muuttaa koulun perässä kohtuuttomien matkojen päähän kotoa.

1990-luvun kokeilut

1990-luvun nuorisoasteen kokeilut jäivät puolitiehen, koska lainsäädäntöä ei uskallettu yhdistää. Kokeilu osoitti, että yhdeksän kymmenestä lukiolaisesta ja reilu puolet ammattikoulun opiskelijoista oli kiinnostuneita suorittamaan toisen oppilaitoksen opintoja, mutta hallinto asetti rajoituksia.⁵

Tutkija **Matti Vesa Volanen** on puhunut pitkään lukion ja ammatillisen koulutuksen kahtiajaon purkamisesta. Hän näkee nykyisen siiloutumisen estävän nuorten kokonaisvaltaista kasvua. Hänen ajattelunsa ytimessä on ammatti- ja yleissivistyksen välisen jaon purkaminen.⁶

5) Mikko A. Niemelä (2018).

6) Matti V. Volanen, Filoteknia ja kysymys sivistävästä työstä (2006).

4. POHJOISMAISESTA VERTAILUSTA OPPIA

Pohjoismaat ratkaisevat yleissivistävän ja ammatillisen toisen asteen suhteen kolmella eri tavalla. Vertailu auttaa hahmottamaan, missä Suomi sijaitsee suhteessa naapureihinsa ja mitä voisimme oppia.⁷

4.1 Perusrakenteet

Suomi – duaalimalli ja institutionaalinen erillisuus

Suomessa on selvä duaalimalli: lukio ja ammatillinen koulutus ovat erillisiä koulutusmuotoja ja usein myös erillisiä oppilaitoksia. Eriytyminen tapahtuu ennen kaikkea instituutioiden välillä.

Yleissivistys on lukion ydintehtävä, mikä antaa suomalaiselle mallille vahvan sivistyksellisen painotuksen.

Ammatillisessa koulutuksessa saadaan muodollinen jatko-opintokelpoisuus, mistä on hyvä pitää kiinni. Ammatillisessa koulutuksessa on yhteisiä tutkinnon osia, mutta yleissivistävä runko on institutionaalisesti kevyempi kuin Ruotsissa. Nykyinen hallitus on sitoutunut pitämään kiinni tästä mallista.

Ruotsi – yksi järjestelmä, ohjelmapohjainen eriytyminen

Ruotsissa on yksi gymnasium-järjestelmä, jonka sisällä on 18 kansallista ohjelmaa: 6 korkeakouluun valmistavaa ja 12 ammatillista.

Oppimispolkujen valinta tapahtuu ohjelmien välillä saman gymnasiumin sisällä, ei instituutioiden välillä. Gymnasiegemensamma ämnen -aineet ovat kaikille kansallisille ohjelmille yhteisiä, myös ammatillisille.

Ammatillinen yrkesprogram voi tuottaa yleisen korkeakoulukelpoisuuden. Yleissivistyksen käsite ei hallitse järjestelmän virallista itseymmärrystä samalla tavoin kuin Suomessa, mutta ammatillisellakin puolella on vahva yhteinen sisältöpohja.

Norja – yhteisen perustan etsintä

Norjassa on yksi videregående opplæring -järjestelmä, jonka sisällä on study-preparatory- ja vocational-ohjelmia. Käytännössä yhdistelmäkoulut ovat tavallisia.

Norja on tällä hetkellä teoreettisesti erityisen kiinnostava: käynnissä oleva 'framtidens videregående' -uudistus kysyy avoimesti, mitä kaikkien opiskelijoiden tulisi oppia yhteisesti.

Udir (Norjan opetushallitus) korostaa, että uudistuksen tulee koskea myös ammatillisten ohjelmien yhteisiä aineita (fellesfag) ja antaa sekä studieforberevende- että yrkesforberedende-opiskelijoille vahvan yhteisen pohjan aktiiviseen osallistumiseen yhteiskunnassa ja työelämässä.

7) Vertailussa on saatu apua tutkija Matti Vesa Volaselta.

4.2 Vertailun johtopäätökset - Mitä Suomi voisi oppia?

Kolmen maan vertailu tiivistyy yhteen lauseeseen: Suomi erottaa enemmän instituutioita, Ruotsi enemmän ohjelmia, Norja etsii nyt niiden taakse yhteistä sisältöperustaa.

- Ruotsin mallista: miten ammatillisellekin puolelle rakennetaan vahva yhteinen yleissivistävä runko ilman, että se tarkoittaa erillisiä instituutioita.
- Norjan mallista: miten kysyä avoimesti, mitä kaikkien toisen asteen opiskelijoiden pitäisi oppia yhteisesti – ja tehdä siitä uudistuksen lähtökohta.
- Molemmilta: miten vähennetään 'kakkosluokan' leimaa ammatillisesta koulutuksesta rakenteiden, ei pelkän retoriikan tasolla.

5. KOULUTUSTASO EI NOUSE, JOS HUKKAAMME POTENTIAALIN

Koulutustason nostaminen on puoluerajat ylittävä tavoite. Hukkaamme kuitenkin jatkuvasti potentiaalia sekä toisen asteen ja korkeakoulun nivelvaiheessa, että aikuiskoulutuksen alasarjassa. Meidän on mahdollistettava jokaiselle mahdollisuus päivittää osaamistaan elämän eri vaiheissa.

Esimerkiksi Teknologiateollisuuden koulutuspolitiikan päällikkö Touko Apajalahti on sanonut: ”Korkeakoulutusta tarvitaan enemmän, sitä syntyy erityisesti siitä, että yhä useampi ammatilliselta puolelta tuleva jatkaa ammattikorkeakouluun.”

Opetus- ja kulttuuriministeriön opetusneuvos Jukka Haapamäki on niin ikään todennut: ”Suurin hyödyntämätön potentiaali korkeakoulutuksen määrän kasvattamiseen on ammatillisista oppilaitoksista valmistuvissa.

Moni ei kuitenkaan pääse korkeakouluun. Heistä lähes puolet hakee korkeakoulutukseen, mutta vain 20–30 prosenttia päätyy sinne muutaman vuoden sisällä. Siellä on selvästi koulutusintoa, mutta erinäisistä syistä johtuen he eivät jatko-opintoihin pääse.”

Korkeakoulutettujen tavoitetta ollaan juuri nostamassa Korkeakoulutuksen visio 2040 -parlamentarisessa työryhmässä 60%:iin, joka edellyttää väistämättä sitä, että myös ammatillisesta koulutuksesta on pystyttävä aiempaa useammin jatkamaan korkeakouluun.

5.1 Korkeakoulutavoite ja toisen asteen koulu

Suomen nykyinen voimassa oleva tavoite on, että 50 % 25–34-vuotiaista on korkeakoulutettuja vuoteen 2030 mennessä.

Tämä tarkoittaa käytännössä, että joka vuosi noin 70 % toisen asteen päättäviä nuorista tulisi jatkaa korkeakouluissa.

Tilanteella on huomattava yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuus: ammattikoulutus dominoi erityisesti matalasti koulutettujen vanhempien lasten ja aivan erityisesti poikien koulupolkua, jolloin koulutuksen periytyminen syvenee entisestään.

- Ammatillisen perustutkinnon suorittaneista vain neljännes siirtyy seitsemän vuoden kuluessa valmistumisesta korkeakoulutukseen.
- Ammatillisesta koulutuksesta valmistuneilla on **Karvin**⁸ mukaan puutteita kirjoitus- ja lukutaidossa, kielitaidossa, matemaattisessa osaamisessa sekä opiskelutaidoissa, joita ammattikorkeakouluopinnoissa tarvittaisiin.
- Työllisyysasteet nousevat vanhemmissa ikäryhmissä siksi, että heikosti työllistävillä aloilla kouluttaudutaan uudestaan toisille aloille.
- Heikko työllisyys ajaa ihmisiä jatkamaan opintoja, mutta opinnot jatkuvat usein samantasoisessa koulutuksessa, eivät koulutustasoa nostavassa.
- Suomessa on satoja tuhansia ammatillisen toisen asteen suorittaneita, jotka suorittavat lisää ammatillisia opintoja ja jotka eivät nosta koulutustasoa, vaan vaihtavat ammattialaa.
- Näille ihmisille on suunniteltava opintoja ja ohjausta, jolla heidät ohjataan korkeakoulutukseen valmentaviin opintoihin tai mahdollisuuksien mukaan suoraan korkeakouluopintoihin.

8) Hakamäki-Stylman et al. Amiksesta ammattikorkeakouluun – Arviointi ammatillisen koulutuksen tuottamista valmiuksista suhteessa ammattikorkeakouluopintojen vaatimukseen (2024) [\[Linkki 21.5.2026\]](#)

5.2 Aikuiskoulutus – jatkuva oppiminen ja oppimisen tuki

Työelämän murros, digitalisaatio ja väestörakenteen muutokset edellyttävät jatkuvaa oppimista.

Samalla aikuiskoulutuksen kokonaisuus on pirstaloitunut ja osallistumismahdollisuudet ovat heikentyneet.

Aikuisten osaaminen on sekä työelämäkysymys, että keskeinen osa yhteiskunnan toimintakykyä ja kykyä sopeutua muutoksiin ja kriiseihin. Oikea-aikainen ja saavutettava aikuiskoulutus ennaltaehkäisee parhaimmillaan laajaa työttömyyttä ajassa, jossa työelämä ja työelämän tarpeet muuttuvat jatkuvasti.

Onko Suomessa enää aikuiskoulutuspolitiikkaa?

Aikuiskoulutuspolitiikasta puuttuu tällä hallituskaudella selkeä visio ja tavoitteet. Yksittäisiä toimenpiteitäkään ei juurikaan ole, vaan lähinnä heikennyksiä,

joista merkittävin on aikuiskoulutustuen poistaminen.

Kuka kantaa vastuun aikuisten osaamisesta?

Päävastuu aikuisten osaamisen päivittämisestä on valtiolla ja työnantajilla. Vastuunjako on kuitenkin epäselvä, eikä kukaan näytä ottavan kokonaisvastuuta. Erityistä huomiota vaatii työikäisten

oppimisen tuki: oppimisongelmat voivat muodostaa esteen hakeutua koulutukseen, vaikka lisäkoulutukselle olisi selkeä tarve työssä pärjäämisen tai työllistymisen kannalta.

- Osaamisperusteisuus sopii monille aikuisille, vaikka ei oppivelvollisille. Siksi aikuisten ammatillinen koulutus on eriytettävä selvästi nuorten koulutuksesta.
- Luodaan jatkuvan oppimisen järjestelmä, jossa aikuisten osaamisen tunnistamista parannetaan ja palveluita tarjotaan oikea-aikaisesti.
- Järjestelmän on huomioitava myös työttömät, joille on annettava mahdollisuus opiskella yhteiskunnan tukemana.
- Palautetaan aikuiskoulutustuki ja kehitetään työikäisten oppimisen tukea.

Mitä tapahtuu yhteiskunnan toimintakyvylle?

Kansainvälinen ympäristö ja teknologia muuttuvat tällä hetkellä niin nopeasti, että yhteiskunnan toimintakyky on

vakavasti uhattuna, jos uuden oppiminen ei ole mahdollista kaikenlaisista taustoista tuleville.

- Yhteiskunnan muovautumiskyky: yhteiskunnan on pystyttävä uusiutumaan nopeasti muuttuvassa maailmassa.
- Kriisinkestävyys: osaaminen on kansallisen turvallisuuden ja selviytymiskyvyn perusta.
- Yksilön toimijuus: jokaisella on oltava kokemus siitä, että hän voi vaikuttaa oman elämänsä suuntaan kouluttautumalla uudelleen ja päivittämällä osaamistaan – taustasta riippumatta.

6. VAATIMUKSET SEURAAVALLE HALLITUKSELLE

Välittömät toimet

- Perutaan Orpon hallituksen 120 miljoonan euron leikkaukset ammatillisesta koulutuksesta.
- Taataan oppivelvollisille täydet koulupäivät ja lähiopetus.
- Eriytetään oppivelvollisten ja aikuisten rahoitus- ja ohjausjärjestelmät.
- Luovutaan osaamisperusteisuudesta oppivelvollisten kohdalla. Tilalle voidaan luoda opetussuunnitelmaperusteisuuteen ja aineiden tiedonalapohjaisuuteen nojaavat opinnot.
- Vahvistetaan yleissivistäviä opintoja ammatillisessa koulutuksessa. Opettajien kelpoisuusvaatimuksia on muutettava niin, että ne vastaavat lukiokoulutuksen tasoa. Tämä koskee myös YTO-aineiden aineenopettajia sekä erityisopettajia.
- Oppimisen tuki ja opiskeluhuollon palvelut on varmistettava jokaiselle sitä tarvitsevalle nuorelle.

Pidemmän aikavälin toimet

- Käynnistetään kattava selvitys toisen asteen yhtenäisestä koulutuksesta, mukaan lukien kansainväliset mallit.
- Käynnistetään selvityksen perusteella kokeilut toisen asteen organisaatioiden yhtenäistämistä. Hyödynnetään olemassa olevia esimerkkejä, kuten Gradiaa.
- Esimerkiksi tutkija Matti Vesa Volanen on todennut, että kaikkia toisen asteen koulutuksesta valmistuvia voisi kutsua ylioppilaiksi, koska heillä on yhtäläiset oikeudet hakeutua jatkokoulutukseen niin halutessaan. Yhdenvertaisuutta voitaisiin lisätä myös valmistuneiden yhteisellä tutkintonimikkeellä.

7. LOPUKSI: KYMMENEN KYSYMYSTÄ OPETUSMINISTERILLE

Nämä kysymykset tiivistävät haasteet, joihin nykyinen hallitus ei ole antanut tyydyttäviä vastauksia:

1. Ponnistavatko nuoret mielestänne yhdenvertaiselta pohjalta toisen asteen koulutuksesta jatkamaan korkeakouluihin?
2. Miksi ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden yleissivistävien opintojen määrä on karsittu lähes olemattomiin: eikö hoiva-alan tai teknisen alan opiskelijalla ole samaa oikeutta ja tarvetta ymmärtää historiaa ja demokratiaa kuin lukiolaisella?
3. Miten selitätte vanhemmille, että ammatillisella väylällä 16-18-vuotiaan koulupäivä voi päättyä jo lounaaseen, kun lukiolaisella ikätoverilla on täysi opetus? Miten vastaatte tutkijoille, jotka sanovat ammatillisen koulutuksen olevan kriisisä nimenomaan opetuksen puutteen vuoksi?
4. Miksi vaaditte amisnuorilta 'itseohjautuvuutta', joka on todellisuudessa vain säästämistä opettajien läsnäolosta?
5. Entä mitä tapahtuu toisen asteen koulutukselle 2030-luvulla, kun nuorisoikäluokat pienenevät rajusti syntyvyyden vähentymisen seurauksena?
6. Käymmekö riittävää julkista keskustelua siitä, riittääkö väestöä menettävillä seuduilla jatkossa nuoria sekä lukioihin että ammatilliseen koulutukseen? Mitä tapahtuu, jos rahapulassa olevat pienet kunnat ryhtyvät kilvan sulkemaan lukioitaan? Mikä on valtakunnallinen visiomme tähän?
7. Onko Suomella tulevilla vuosikymmenillä varaa eriarvoistaa pieneneviä nuorisoikäluokkia asuinpaikan mukaan ja ylläpitää kahta erillistä toisen asteen koulutuksen hallintoa?
8. Olisiko aika katsoa toisen asteen koulutusjärjestelmää kokonaisuutena ja tuoda lukiot sekä ammatilliset oppilaitokset yhteisille kampuksille, jolloin voisimme varmistaa yleissivistävien aineiden pätevät opettajat ja pätevät erityisopettajat koko ikäluokalle?
9. Onko opetusministeriössä pidemmän aikavälin virkamiestason suunnitelmaa, jolla yhdistetään pienenevät ikäluokat, koulutustason nosto ja mahdolliset seuraavan eduskuntakauden taloudelliset sopeutukset romuttamatta toisen asteen koulutusverkkoa?
10. Miten lukio- ja ammatillisen koulutuksen erilaiset rahoitusjärjestelmät vastaavat oppivelvollisten nuorten kouluttamista koskeviin tavoitteisiin ja siihen, että varmistetaan kaikille toisen asteen tutkinto, tosiasialliset jatko-opintovalmiudet sekä keinot kouluttautua koko työuran ajan?